

táhák

A. POLAKOVIČOVÁ
M. CALTÍKOVÁ

LITERATÚRA

ĽAHKÁ CESTA **K** MATURITE

Časová priamka

Starovek

3500 pred Kr. – 5. stor. po Kr.

Stredovek

5. stor. – 15. stor.

Renesancia

14. stor. – 16. stor.

Barok

16. stor. – 18. stor.

Klasicizmus

17. stor. – 18. stor.

Preromantizmus

koniec 18. stor. – začiatok 19. stor.

Romantizmus

1. polovica 19. stor.

Realizmus

2. polovica 19. stor.

Premeny realizmu

koniec 19. stor. – 1. polovica 20. stor.

Naturalizmus

koniec 19. stor. – 1. polovica 20. stor.

3 500 pred Kr. – začiatok 20. storočia

OrbisPictus

Istropolitana

Literárna moderna

koniec 19. stor. – začiatok 20. stor.

symbolizmus

impresionizmus

Moderná slovenská poézia

20. – 30. roky 20. stor.

vitalizmus

neosymbolizmus

Spoločenská funkcia literatúry

20. – 40. roky 20. stor.

absurdná literatúra

sociálne angažovaná literatúra

literatúra prúdu vedomia

literatúra sci-fi

Avantgarda

1. polovica 20. stor.

futurizmus

kubizmus, kubofuturizmus

expresionizmus

dadaizmus

poetizmus

surrealizmus/nadrealizmus

katolícka moderna

Naturizmus

1. polovica 20. stor.

1. polovica 20. storočia

OrbisPictus

Istropolitana

Spoločensko-historická situácia

- požiadavka ľudských a občianskych práv a slobôd
- národnoslobodovacie snahy európskych národov
- účasť autorov v národnoslobodovacom boji
- vyvrcholenie revolučného hnutia (1848 – 1849)

Spoločensko-historická situácia na Slovensku

- formovanie Slovákov ako novodobého národa
- formovanie štúrovskej generácie
- účasť na politickom živote krajiny (1848 – 1849)
- kodifikácia spisovnej slovenčiny
- Štúrova slovenčina ako literárny jazyk

Literárne žánre

lyrická báseň, básnická poviedka, baladická skladba, subjektívizovaná balada, hrdinská báseň, román, novela/ historická povest', historický román

Autori a diela

George Gordon Byron: *Putovanie Childa Harolda*
– básnická poviedka

Ukážka

*Childe Harold bol však na dne duše chorý
a od zlých kumpánov chcel zutekať,
vraj chmúrna slza chvíľami mu horí
v oku, no pýcha urobí z nej ľad.
Keď v osamení spravil súčet strát,
rozhodol odlúčiť sa od vlasti,
do divých krajín za morom sa dať;
pôžitkov sýty túžil po strasti,
už kvôli zmene scén chcel poznať priepasti.*

Edgar Allan Poe: *Havran* – baladická básnická skladba

Ukážka

*„Prorok,“ vravím, „tvoj hlas ma desi! – hovor však, nech ktokolvek si,
nech ťa za mnou zoslal diabol, či len lejak, ktorý tne,
mne, čo znášam nezlomne toto strašné osamenie
v dome, kde ma mučia tiene – prezrad' teraz úprimne,
či raz nájdem pokoj duše? Prosím ťa, vprav úprimne!“
Havran kráka: „Veru nie.“*

Alexander Sergejevič Puškin: *Eugen Onegin* – básnická skladba

Ukážka

*Tak dumal Eugen. Keď bol mladý,
bol obeťou tých prudkých chvíľ,
kde stíhali ho trpké pády
a vášne, ktoré nekrotíli.
Život ho fádne rozmaznával,
na chvíľu sa v ňom zdvihol nával
citov, hneď vystriedal ho krach,
bol unudený vo vášňach
a nudil sa aj pri úspechu,
no jeho duša až tak nie –
vnímal jej večné reptanie,
zívanie skrýval za kľč smiechu:
tak zožrala mu ničota
najkrajšie roky života.*

Znaky romantickej literatúry

- * prednosť citu pred rozumom (vplyv idealistickej filozofie; prevaha lyriky)
- * boj za slobodu človeka (titanizmus) – individuálna vzbura jednotlivca
- * rozpor medzi túžbou a realitou (základný protiklad romantizmu)
- * rozpor jednotlivca – spoločnosť (dezilúzia)
- * splyvanie života a tvorby (autoštylizácia básnika do lyrického hrdinu)
- * individualizmus a subjektivismus (prežitý cit)
- * druhový synkretizmus (lyrickoepické žánre)
- * nešťastná láska/prekážky v láske
- * exotické prostredie (cudzina, chrám, samota, bralo)
- * postava:
 - vzbúrenec, odsúdenec, samotár, tulák, démon, historická postava, zbojník
 - jedinečná; kontrastná (dobrá/zlá, krásna/šľakadná, krásna dušou/ohavná výzorom)
 - idealizovaná; nadprirodzená; s prvkami titanizmu
- * ľudová slovesnosť ako zdroj inšpirácie (pieseň, balada, povest')
- * historické témy (aj ako útek pred realitou)

Znaky romantizmu v diele:

- spájanie lyrických a epických prvkov (lyrický cestopis)
- exotické prostredie neznámych krajín
- postava: samotár, človek sklamaný v láske, slobodomyselný človek, rozorvaný vydedenec
- nenachádzanie pokoja
- boj so spoločenskými konvenciami, neskrtnosť

Znaky romantizmu v diele:

- silný cit nehynúcej lásky
- dej iba s naznačeným tragickým koncom
- atmosféra strachu, hrôzy (noc, búrka, démonická postava)
- princíp kontrastu (biela a čierna farba; havran a človek)

Znaky romantizmu v diele:

- nespokojnosť človeka s vlastným životom, pocit prázdnoty
- neskrtnosť osobnosti, vášnivost'
- zaoberanie sa sebou samým (individualizmus)
- postava: tzv. zbytočný človek (frekventovaný v ruskej literatúre)
- spájanie lyrických a epických prvkov

Janko Král: *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko* – balada; *Jarná pieseň* – lyrická báseň

Ukážka (*Jarná pieseň*)

*Zakukala kukulienka jarnú, čerstvú nótu,
vyvolala zas celý svet ospalý k životu.
Slobody hlas mocný budí všetky zeme:
a my chlapi podtatranskí či sedieť budeme?
Tajná sila všetky hate a prekážky borí:
a nás slabých majú vysmiať naše zrutné hory?*

*Hýbajú sa Podtatransci, príbuznené rody,
nad Slovanstvom prebudným svitá deň slobody.
Niet krajšieho v svete mena ak' sloboda svätá,
všemohúce toto meno nikto nezahatá!
Pohynuli naši bratia za to meno skazou –
ale z mohýl ich vychodia zástupy víťazov.*

Ján Botto: *Smrť Jánošíkova* – básnická skladba; *Žltá Ialía* – balada

Ukážka (*Žltá Ialía*)

*Stojí, stojí mohyla,
na mohyle zlá chvíľa.
Na mohyle trnie, chrastie
a v tom trní, chrastí rastie,
rastie, kvety rozvíja,
jedna žltá Ialía.*

Jozef Miloslav Hurban: *Olejár* – historická povest

Ukážka

V tom nešťastnom veku bol v Uhorsku mocný pán, veľký, slávny a najdokonalejší. Matúš Trenčiansky. Panoval nad brehmi Váhu ako mocný anjel nad diablami a sídlom tohto veľkého orla boli mocné, nedobytné hradby Trenčianskeho zámku. [...] On vládol nad Tatrami. A v jeho Tatrách bol pokoj a panovali spravodlivosť a šťastie. Ale aj tu rozkazovala ľudským náruživostiam skôr len jeho moc; preto mal veľa nepriateľov, ktorí hľadali jeho pád, hoci naoko zdali sa mu byť veľmi po vôli.

Znaky romantizmu v diele:

- historický motív (prispôbovanie historických faktov autorskému zámeru)
- exotické prostredie (samota, Trenčiansky hrad)
- prostredie vydedencov (zločinecká krčma, samota)
- jedinečnosť príbehu (nešťastná láska nevlastných súrodencov)
- postava: výnimočná/neopakovateľná; kontrastná – voči sebe a voči iným; idealizovaná historická – Matúš Čák

Karel Hynek Mácha: *Máj* – básnická skladba

Victor Hugo: *Chrám Matky Božej v Paríži* – historický román

Bram Stoker: *Drakula* – hororový román

Alexander Sergejevič Puškin: *Kapitánova dcéra* – historický román

Andrej Sládkovič: *Marína* – básnická skladba

Samo Chalupka: *Mor ho!* – hrdinská báseň

Ján Kalinčiak: *Bratova ruka* – novela

Znaky romantizmu v diele:

- revolučný obsah (spoločenská lyrika)
- výzva na účasť v národnooslobodzovacom boji
- vplyv ľudovej slovesnosti (paralela prírody a spoločenského diania; žáner – pieseň; slabičný veršový systém, opakovacie figúry, zdobeniny)

Znaky romantizmu v diele:

- balada ľudového typu (porušenie kresťanských zásad a zvyklostí – pochovanie manžela do nevysvätenej zeme pod prah; nedodržanie sľubu vernosti až za hrob)
- postavy: reálne (Evička, Adamček); nadprirodzené (čert, kostlivec)
- existencia nadprirodzených javov (napr. premena ženy na kvet)
- vplyv ľudovej slovesnosti (napr. smrť spôsobí nadprirodzená postava; gradovanie deja v troch stupňoch; opakovacie figúry, zdobeniny; sylabizmus)

Súvisiace pojmy: lyrika • epika • pieseň • žalospev • balada • povest • poviedka • historická novela • lyrickoepické žánre • sylabický veršový systém • rytmicko-syntaktický paralelizmus

Spoločensko-historická situácia

- návrat k absolutistickým režimom v Európe
- prenasledovanie účastníkov revolúcie 1848 – 1849
- politické uvoľnenie v rakúskej monarchii (60. roky 19. storočia)
- národnostný útlak nemaďarských národov v Uhorsku
- Slovensko: matičné obdobie 1863 – 1875 (Memorandum národa slovenského – 1861; Matica slovenská – 1863; prvé slovenské gymnáziá)
- politická situácia: Stará škola slovenská (Daxner, Francisci): zotrvávanie štúrovcov na podpore Viedne; Nová škola slovenská (Palárik, Viktorín): pokus o zmierenie s maďarskou stranou v Uhorsku, spolupráca s Ruskom na kultúrnej úrovni

Znaky slovenskej postromantickej literatúry

- * oslabovanie romantických znakov
- * absencia romantickej revolty
- * zmierlivé až sentimentálne riešenie konfliktu
- * snaha zasadiť postavu do prirodzeného prostredia
- * polarizácia postáv (národovec/maďarón; šľachta/inteligencia)
- * nárast zastúpenia prózy a drámy
- * humor a satira v tvorbe; prvé humoristické časopisy
- * druhový synkretizmus (veršované časti v dramatickom texte)

Literárne žánre

humoreska, komédia

Autori a diela

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: *Svadba* – humoreska; zo zbierky *Žarty a rozmazy*

Ukážka

Šatkový tanec bol ten, čo ma do víru vtiahol. Po zdĺhavej, na menuet upomínajúcej hudbe „traláála-trála“,

prihojda sa ku mne nevesta s rozostretou, už dobre upotrebenou šatkou. Pokloní sa a prestie ju predomnou na zem. [...]

Nuž teda klakol som na lipkavú šatku, nevesta ma pobožkala, len tak to lusklo, zdvihla k sebe a drobčili sme dookola.

A skutočne, ten bozk chutil mi lepšie ako to zaprávanô zo starého kohúta. Tak ma, opica, vykrútila, že keď som si na miesto stal, tvár mi bola vyvrátená až na chrbát. [...]

Chcem von na čisté povetria, ale v tom predstúpi predomňa Katra, so šatkou! [...] Ináč bola vysokej, silnej, kostnatej postavy a hlas mala ako tá trúba na viedenskej výstave. – Čo robiť? Hja, zdvorilosť káže i to robiť, čo tvrdo padne. Klakol som teda pred tou Lomnickou kopou a, zažmúriac oči, bozkal som tú moru.

Keď som celú procedúru dokončil, prebil som sa ako podstrelený medveď cez divákov von na dvor...

Znaky postromantizmu v diele:

- prozaický žáner
- každodennosť príbehu, všednosť postavy
- ústup spoločenskej funkcie literatúry
- snaha zabaviť a morálne pozdvihnúť
- využívanie jazykového a situačného humoru
- využívanie satiry (karikatúra postavy)
- snaha charakterizovať postavu/rozprávača pomocou jazyka

Ján Palárik: *Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch* – veselohra

Zhrnutie

Fázy romantizmu

preromantizmus	romantizmus	postromantizmus
(koniec 18. a zač. 19. stor.)	(1. pol. 19. stor.)	(50. a 60. roky 19. stor.)
• sentimentalizmus • pretrvávajúci obdiv k antike, renesancii a vzdelaniu • ústup od klasicistických umeleckých postupov • rozpor jednotlivca a spoločnosti (emancipácia)	• jedinečné príbehy, jedinečné postavy • prevaha citu nad rozumom • vplyv ľudovej slovesnosti v obsahu i forme	• častý happy end aj v konfliktných situáciách; zmierlivé riešenie a láskavý/tolerantný pohľad • pokusy o reálne prostredie; každodenné príbehy • humorné a satirické spracovanie príbehu i postavy

Istropolitana
Súvisiace pojmy: epika • dráma • humoreska • komédia • alegória • idealizovaný typ postavy

Spoločensko-historická situácia, Umelecko-literárny kontext (pozri s. 32)

Existencializmus

- filozofický smer, ktorý zameriava pozornosť na človeka a na zmysel jeho bytia (existencie); človek v opozícii voči svetu, spoločnosti a spoločenským inštitúciám; filozofi: Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre
- svet je bez Boha, človek najprv existuje, až svojimi skutkami vytvára/určuje sám seba (hotovým, dokončeným sa stáva až vo chvíli smrti), je odsúdený byť slobodný, má povinnosť voľby, je zodpovedný za svoj život a za tento svet
- literárny existencializmus: prvé diela vznikli v Nemecku (apokalyptické nálady po 1. svetovej vojne)

Znaky literárneho existencializmu

- * vplyv filozofického smeru – existencializmu
- * pocity ohrozenia po 2. svetovej vojne
- * pocity odcudzenosti a hnsu zo života a ľudí
- * tendencie k nihilizmu (negatívny postoj ku všetkým hodnotám)
- * postava ako silná slobodná individualita
- * ponor do psychiky (až podvedomia) postavy
- * diela s hraničnou situáciou (zväčša postava odsúdená na možnosť voľby; dôsledky tejto voľby)

Literárne žánre

existenciálna poviedka a novela, existenciálny román, existenciálna dráma

Autori

Jean-Paul Sartre, Leopold Lahola, Ivan Bukovčan, Françoise Saganová, Albert Camus

Ukážky

J.-P. Sartre: *Múr* – existenciálna poviedka

Život som mal pred sebou, uzavretý, zaviazaný ako vreca, a jednako všetko, čo v ňom bolo, nie je dovŕšené. Chvilu som sa pokúšal ohodnotiť ho. Rád by som bol povedal: pekný život. Ale nemohol som o ňom vynášať úsudky, bola to len skica; čas mi prešiel tým, že som vydával zmenky na večnosť, nič som nepochopil.

Znaky existencializmu v ukážke:

- hraničná situácia; až smrťou sa život stáva niečím dokončeným, až smrť je naplnením života
- zmenky na večnosť (slobodné rozhodnutia, ktoré určujú náš život, a tým aj tento svet)

L. Lahola: *Vtáčí spev* – existenciálna novela

– Spievaj, smrad, lebo ti naskutku vpálím guľku do tela. Vogel zbadal, že sa ľudia rozchádzajú.

Spôčiatku bol presvedčený, že keby tu bol sám, bez svedkov, nebolo by jednoduchšej veci na svete, než spievať ako vták. Tak, ako mu to rozkázali. Ale teraz, keď sa zrazu začal vyprázdňovať priestor okolo neho, nevedel sám prečo, vošiel doňho strach, až pocítil blízkosť smrti. Zdalo sa mu, že hrozby práve tak ako posmech zhŕknutých zvedavcov bol by dal predsa len akýsi zmysel jeho vtáčímu spevu.

– Budeš už konečne spievať? – zahrozil sa revolverom barnavý.

Voglova tvár sa v kŕči úplne premenila. Bláznivo mu trhlo čelistami, a keď mu rozdrapilo ústa, vychádzal z nich iba sykot.

Až potom, keď Vogel už belasel na sluchách a okolo úst, vystrelak z jeho hrdla výkrik, čo trhal srdce.

Znaky existencializmu v ukážke:

- hraničná situácia (poníženie človeka, bezmocnosť, hrozba smrti)
- nutnosť prijať rozhodnutie
- ponor do psychiky postavy

Súvisiace pojmy: alegória • ironia • hyperbolizácia • oko kamery • Istropolitana

Nový román/antiromán

- francúzska literárna avantgarda z 50. rokov 20. storočia; opak klasického balzacovského románu
- snaha o zachytenie novej skutočnosti a skúsenosti

Znaky nového románu/antirománu

- * potlačanie dejovej línie
- * pozorovanie a detailný vonkajší opis
- * opis výseku zobrazenej reality
- * absencia psychológie postavy
- * rozprávač „oko kamery“

Literárne žánre

nový román/antiromán/román opis

Autor

Alain Robbe-Grillet

Ukážka

A. Robbe-Grillet: *Žiarlivosť* – nový román

Vtom sa postavy už-už blížila k sebe pred kapotou automobilu. Franckova mohutnejšia silueta celkom zakrýva siluetu A. Franckova hlava sa nakláňa dopredu.

Miestami nepriehľadné sklo narúša pozorovanie drobných pohybov. Cez okná zo salónu by sa dalo hľadiť na túto vec priamo, no nie pomocou odrazu, aj uhol by bol prijateľnejší.

Znaky nového románu v ukážke:

- rozprávač „oko kamery“, detailný opis, zachytená časť reality
- chýba psychológia postavy (rozprávač nevidí do jej mysle)

Absurdná dráma

Spoločensko-historická situácia

- koniec druhej svetovej vojny, studená vojna, hrozba novej atómovej vojny, vojnové konflikty v Kórei, vo Vietname, hľad v Ázii; „zlaté šesťdesiate“ roky

Umelecko-literárny kontext

- umenie reaguje na dobovú situáciu absurdnou drámou, tzv. spasiteľskou/záchranárskou prózou (J. D. Salinger), novou ústrednou postavou rebela (rozhrňovaní mladí ľudia v Anglicku, mladí rebeli v slovenskej literatúre), vzbúrou mladej generácie (Beat Generation/bítnici, hnutie hippies)

Absurdná dráma

- pomenovanie pre dramatický text s osobitnou štruktúrou, ktorý porušuje tradičné významové a formálne postupy divadelnej hry (antihra, antihrdina, dekompozícia, antidiológ)
- umelci využívajú hyperbolizáciu a iróniu s cieľom nastaviť spoločnosti zrkadlo, znepokojiť človeka, otvoriť mu oči
- na Slovensku sa začína uvádzať v 60. rokoch 20. stor. (napr. S. Mrožek), neskôr v divadlách Astorka Korzo '90, Stoka

Znaky absurdnej drámy

- * stupňujúci sa pocit ohrozenia človeka
- * absurdita života v odcudzenom svete
- * pesimizmus hraničiaci s nihilizmom
- * dekompozícia tradičnej drámy
- * antidiológ/deštrukcia tradičného diálogu
- * uprednostňovanie náhody pred logickými príčinami
- * cyklická hra
- * dráma zameraná spoločensky a politicky, prvky humoru, grotesky, komiky

Literárne žánre

absurdná dráma, cyklická hra

Autori

Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Peter Karvaš, Milan Lasica, Július Satinský, Viliam Klimáček, Laco Kerata

Ukážka

S. Beckett: Čakanie na Godota – absurdná dráma

ESTRAGON: Ľudia sú hlupáci! (Námahavo vstane, odkrívka k ľavej kulise, zastane, zahľadí sa do dialky, rukou si tieni oči, obráti sa, ide k pravej kulise, zahľadí sa do dialky. Vladimír ho sleduje pohľadom, prejde pár krokov, zdvihne topánku, nazrie do nej a náhle ju pustí.)

VLADIMÍR: Fui! (Napluje na zem.)

(Estragon sa vráti doprostred javiska, hľadá dozadu.)

ESTRAGON: Rozkošné miesto. (Obráti sa, podíde až k rampe, hľadá smerom k divákovi.) Pôvabný pohľad.

(Obráti sa k Vladimírovi.) Podme preč.

VLADIMÍR: Nemôžeme.

ESTRAGON: Prečo?

VLADIMÍR: Čakáme na Godota.

Znaky absurdnej drámy v ukážke:

- pesimistický názor na ľudstvo
- osud jedného človeka ako synekdocha osudu celého ľudstva
- neznámy priestor a čas

Beat Generation a Revolta

Beat Generation

- zbitá generácia/hlučná generácia/blažená generácia
- umelecké a literárne hnutie, ktoré vzniklo v 50. rokoch 20. stor. v USA; hnutie nevystúpilo do organizovanej revolty

Znaky Beat Generation

- * odpor proti konzumnému spôsobu života, strate morálnych a humanistických hodnôt, rasovej segregácii
- * inšpirácia džezom (rytmus, radenie motívov)
- * motív cesty, putovania

Revolutívni umelci

- prudký nárast revolty mladých v USA a Európe

Znaky literatúry revoltujúcich umelcov

- * požiadavka autenticity a spontánnosti
- * prienik slangu do umeleckého jazyka
- * zrod akčného umenia (napr. happening)

Literárne žánre

báseň určená na prednes, poéma, román

Autori

Allen Ginsberg, Jack Kerouac, Jerome David Salinger, Ivan Štrpka, Jozef Urban

Ukážka

A. Ginsberg: Amerika – poéma

Amerika dal som ti všetko a teraz som nič.

Amerika dva doláre dvadsaťsedem centov 17. januára 1956.

Nemôžem vystáť vlastný rozum.

Amerika kedy skončíme tú ľudskú vojnu?

[...]

Obraciam sa na teba.

Dovoľíš aby tvoj citový život usmerňoval Time Magazine?

Som posadnutý Time Magazinom.

Čítam ho každý týždeň.

Jeho obálka na mňa kričí vždy keď si to šinim okolo

cukrárne na rohu.

Čítam ho v suteréne Berkeleyskej verejnej knižnice.

Vždy mi hovorí o zodpovednosti. Biznismeni sú seriózni.

Filmoví producenti sú seriózni. Každý je seriózny len ja nie.

Uvedomujem si že Amerika som ja.

Znaky Beat Generation v ukážke:

- kritika konzumu a americkej spoločnosti
- odpor k vojne
- voľný verš, deklamácia
- deformácia/strata morálnych a humanistických hodnôt
- opakovanie situácií a pohybov (cyklická hra)
- motív samoty

Štruktúra literárneho diela

Hĺbkové členenie literárneho diela

dejový plán literárneho diela

dej	základná kategória v epike a v dráme; skladá sa z jednotlivých udalostí usporiadaných v časovom slede
príbeh	vzniká reťazením jednotlivých udalostí

významový plán literárneho diela

téma	- najdôležitejšia informácia o texte (čitateľ ju spozná po prečítaní diela) - časť reality umelecky spracovanej v diele (čitateľovi odpovedá na otázku: O čom dielo je?) - spája jednotlivé časti diela do celku (láska k žene a vlasti v <i>Maríne</i> od A. Sládkoviča)
motív	najjednoduchšia a obsahová časť literárneho diela, ktorá má svoj význam
hlavná myšlienka	posolstvo/odkaz umeleckého diela, ako ho vníma čitateľ
pointa	- významové vyvrcholenie textu, zvrät na konci (básne, novely, epigramu, vtipu...) - môže vyznieť humorne, sarkasticky, tragicky...

Druhy motívov

statický motív	opisný	opis výzoru postavy, citového stavu, prostredia deja...	<i>Ihla, uvoľň havranie vlasy, striebrom neviaž ich voľný let; reťaz zlatá, zamračila si ľalij hrdla snehový kvet;</i>
	prírodný	opis prírodných dejov, zásah prírody do deja, paralela citu človeka a prírody...	<i>A tá tma hory – ten hukot víchrice – to zvonenie ťažkých hromov – ten pohľad hviezd cárice –</i>
	úvahový	- zamyslenie sa pred činom - rozvažovanie, premýšľanie nad situáciou	<i>Z oblakov? Z veže zvoní hodina: Čo zvoní? Nie pohrab smutný? Čo zvoní? Či k počtám Hospodina?</i>
dynamický motív		aktivita, dianie vyjadrené slovesom; dej sa posúva činom/konaním postavy/plynutím času	<i>Víchrice strašné sa rozlietli nad mladistvým nebom mojím; so snom sa zraky moje stretli, [...] Vtom duch nádeje krásnej sa zjaví v anjelskom svetle tvojej postavy — a šelmy hroziť prestali. (Ukážky – A. Sládkovič: <i>Marína</i>)</i>
hlavný motív		ústredný motív objavujúci sa v celom diele (<i>Marína</i> – nešťastná láska)	
vedľajší motív		bližšie rozvádza hlavný motív (<i>Marína</i> – moc peňazi/majetku)	

Kompozícia literárneho diela

- usporiadanie tematických a jazykovo-štylistických prostriedkov v diele

členenie literárneho diela	básnické dielo		prozaické dielo	dramatické dielo
	lyrika	epika		
vonkajšia kompozícia	verš strofa spev	nadpis/názov odsek kapitola diel	nadpis/názov odsek kapitola diel	výstup dejstvo scénické/autorské poznámky
vnútorná kompozícia rozprávania		úvod zápleтка vyvrcholenie obrat rozuzlenie	úvod zápleтка vyvrcholenie obrat rozuzlenie	úvod /expozícia zápleтка /kolízia vyvrcholenie /kríza obrat /peripetia rozuzlenie /katastrofa v antickej dráme

Kompozičný postup

chronologický	• udalosti zaznamenané v časovej postupnosti (L. Nádaši-Jégé: <i>Cesta životom</i>)
paralelný	• udalosti prebiehajúce v najmenej dvoch samostatných líniiach (L. N. Tolstoj: <i>Anna Kareninová</i>)
retrospektívny	• udalosti zaznamenané spätne (od výsledku deja k vysvetleniu príčiny; od neskoršej udalosti k predchádzajúcim) (A. Bednár: <i>Kolíška</i>)
reťazový	• na seba nadväzujúce udalosti spojené postavou (M. de Cervantes y Saavedra: <i>Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha</i>)

Rozprávačské techniky a metódy

in medias res	• rozprávanie začínajúce sa uprostred udalosti/ príbehu; bez úvodu	L. Mňačko: <i>Ako chutí moc</i> (prvá veta diela) <i>Mŕtvy ležal na katafalku, potiahnutom čiernym súknom, obrátený nohami ku vchodu do smútočnej siene.</i>
prúd vedomia	• rozprávanie na princípe uvoľneného záznamu prúdu myšlienok, predstáv, vnemov (W. Faulkner: <i>Blabot a bes</i> ; W. Woolfová: <i>Pani Dallowayová</i> ; M. Proust: <i>Swannova láska</i>) • nekontrolovaný prúd myšlienok je zoradený na základe asociácií • autori sa zvyčajne vyjadrujú v dlhých vetách v textoch bez odsekov a kapitol (často aj bez interpunkcie)	J. Joyce: <i>Ulysses</i> <i>Bronzovláška vedľa plavovlásky počúvajú kov podkov, cveng ocele.</i> <i>Impertntntn tntntn.</i> <i>Úrezky, urezával si tvrdý necht na palci, úrezky.</i> <i>Hotové strašidlo! A zato sa ešte väčšmi zapýri.</i> <i>Píšťala chriplavo blačí.</i> <i>Blakot. Bledomodrá blizna bloomblumkvetu.</i>

Členenie epického literárneho textu

pásmo rozprávača	pásmo postavy
reč rozprávača nepriama reč uvádzacia veta k priamej reči	priama reč vnútorný monológ (myslený prehovor postavy)

B. Slančíková-Timrava: *Ľapákovci*
„Aká si pyšná! Nevedel som, že ešte i ty vieš takou byť, ty...“
„...zmija,“ dokončí Anča mimovoľne, čo nedopovedal on. Jano hrdý prešiel popri nej do domu a ona, ako sa zavreli dvere za ním, už šmíra sa o zem. Prečo odňali zdravie a nie radšej život? I lemu je zmijou, hľa...!

Druhy reči v umeleckom texte

priama reč a uvádzacia veta	priama reč	- súčasť pásma reči postáv - doslovné zachytenie reči postavy - v modernej próze sa čoraz častejšie formálne neodlišuje	<i>„A to už prečo?!“ spýtala sa.</i> <i>– A to už prečo?! – spýtala sa.</i>
	uvádzacia veta	- súčasť pásma reči rozprávača - uvádza, komentuje, upresňuje okolnosti - spája priamu reč s rečou rozprávača	<i>„A to už prečo?!“ spýtala sa.</i> <i>Spýtala sa: „A to už prečo?!“</i> <i>„Hovor jasne,“ prikázala, „nič nezakrývaj.“</i>
nepriama reč		- súčasť pásma reči rozprávača - prerozprávanie výpovede postavy rozprávačom	<i>Spýtala sa, prečo to má byť tak.</i>
vnútorný monológ	nevlastná priama reč	- zachytáva vnútorný monológ postavy - formálne nie je oddelená od reči rozprávača - využíva sa 1. osoba	<i>Prečo by som nemala prísť, pomyslela si.</i>
	polopriama reč	- zachytáva vnútorný monológ postavy - rozprávač referuje o myšlienkach postavy (bez formálneho odlišenia) - rozprávač aj v „citovanej“ vete používa 3. osobu	<i>Ostal v pomykove. Prečo by práve on nemal prísť?</i>

Rozprávač. Typy rozprávača

Rozprávač

- nositeľ rozprávania v epických literárnych dielach (výnimočne v experimentálnej dráme)

vševediaci	• 3. osoba sg. • rozpráva nezaujato, posúva dej, vysvetľuje kontext • pozerá sa na všetky postavy s nadhľadom • vidí aj dianie na inom mieste • sonduje vnútro postáv	M. Urban: <i>Živý bič</i> <i>Ale Ilčička nepatrila medzi ženy, ktoré keď sú dotknuté a ranené, utiahnu sa do kúta, aby tam zavýjali a slzami hojili svoje rany.</i>
personálny	• druh vševediaceho rozprávača • 3. osoba sg. • rozpráva a vysvetľuje z pohľadu jednej postavy • sústreďuje sa len na jednu postavu • myslí, uvažuje za jednu postavu • ostatné postavy nepozná dokonale	L. Mňačko: <i>Ako chutí moc</i> <i>Frank sa kamarátil s tým mŕtvym od prvéckej lavice. Od tých čias boli neprestajne spolu, v dobrom i v zlom. Vedeli sa prehryzáť aj cez najvážnejšiu skúšku, aká sa v živote dvoch chlapov vyskytne – keď obaja milovali tú istú ženu. Frankovi sa zdalo, že bez toho druhého nie je celým človekom. Čím mu je ten mŕtvy dnes? Študijným objektom.</i>
priamy	• 1. osoba sg. • postava sa stáva rozprávačom	E. M. Remarque: <i>Na západe nič nové</i> <i>Každý jeho výdych mi zasahuje srdce. Tieto hodiny patria umierajúcemu, má neviditeľný nôž, ktorým ma bodá: čas a moje myšlienky.</i>
rozprávač „oko kamery“	• 3. osoba sg. • neosobný, nezaujatý rozprávač • dominuje neosobný vonkajší opis, chyba psychologizácia postáv • nevidí do vnútra postáv • využíva skúsenosti filmovej kamery	A. Robbe-Grillet: <i>Žiarlivosť</i> <i>A sa utáhuje do svojej izby, kúpe sa, preoblieka, s veľkou chuťou obeduje a vracia sa sadnúť si na terasu pod okno pracovne, odkiaľ žalúzie spustené do troch štvrtín dovoľujú pozorovať len vrchnú časť jej vlasov.</i>
nespolahlivý rozprávač	• najčastejšie 1. osoba sg. • subjektívne posudzuje okolitý svet • zámerne nedostatočne informuje čitateľa • neschopný/neochotný dostatočne informovať čitateľa	J. Salinger: <i>Kto chytá v žite</i> (postava i rozprávač Holden Caulfield) <i>Ak to fakt chcete počúvať, predovšetkým asi budete chcieť vedieť, kde som sa narodil, aké som mal detstvo, čo robili moji rodičia pred mojim narodením a podobné kraviny podľa vzoru Davida Copperfielda, ale aby som vám pravdu povedal, vôbec sa mi o tom nechce rozprávať.</i>

Lyrickoepické žánre

(zaradené do epiky podľa ŠVP)

- báseň s pochmúrnym dejom, tragickým koncom, trojstupňovou gradáciou
- autorský zámer: napr. vzbudiť strach, rešpekt pred zaužívanými zvyklosťami; viesť k dodržiavaniu morálnych zásad
- inšpirácia v ľudovej slovesnosti (povešť, pieseň)
- vplyv epiky: dej, postava/postavy, čas, priestor
- vplyv lyriky: lyrické opisy a reflexie (úvahy)
- vplyv drámy: dej vyrozprávaný formou dialógu
- výrazové prostriedky: opakovanie, refrén, gradácia; ľudový jazyk, zdobeniny...

balada	ľudová	• príbeh o tragickom osude postavy (často hrôzostrašný) • postavy: reálne a nadprirodzené • príčina smrti: porušenie zvykov, zásad • smrť najčastejšie spôsobí nadprirodzená sila/bytosť • prevaha dejových zložiek nad lyrickými (veľmi stručné opisy) • rýchly spád deja; stupňovanie deja v troch fázach	<i>Išli hudci horou Prvý raz zatali, do krvi preťali. Druhý raz zatali, taký hlas počuli: „Neni som ja drevo, drevo javorové, ale som ja dievča z mesta richtárovo. Na vodu som išla, neskoro som prišla.</i> <i>Mamka ma zakliala, by kameň ostala, kameňom meravým, drevom javorovým.</i>
		ponáška na ľudovú baladu (v romantickej literatúre) • inšpirácia v ľudovej balade alebo v povesti (téma, forma, výrazové prostriedky, jazyk) • smrť spôsobí nadprirodzená moc • J. W. Goethe: <i>Ružička</i>; K. J. Erben: <i>Vodník</i>; • 2. časť diela J. Kráľa: <i>Zakliata panna vo Váhu a divný Janko</i>	J. Botto: <i>Žltá lalia</i> <i>Jaj, nechod sem, bojím sa ťa! „Moja milá, čo máš z báťa? Boj sa, ženo, či neboj: Tys ´raz moja a ja tvoj!“ Vtom ju pojme do náručia on rumenie, ona bládné: kohút spieva – víchry zhučia – i všetko sa vraz prepadne.</i>
		subjektívizovanie balady (v romantickej literatúre) • tragický príbeh; názory, pocity, skúsenosť autora/lyrického subjektu (autoštylizácia)	J. Kráľ: <i>Zakliata panna vo Váhu a divný Janko</i> <i>Často blúdím, tárom sa cez celý boží deň, hladajúc kolenačky aspoň dáky kameň, na ktorý by si oprel boľavú hlavičku a zadriemal zmorený aspoň len trošičku.</i>
	umelá	sociálna balada • reálny/pravdepodobný príbeh • reálne postavy • tragický koniec spôsobí ťažká životná/sociálna situácia alebo iný človek • P. Országh-Hviezdoslav: <i>Zuzanka Hraškovie</i> (krutosť macochy); M. Rázus: <i>Matka</i> (vojna) modernistická sociálna balada – lyrická reflexívno-dramatická báseň často s náznakom deja – počnúc I. Kraskom viac lyrický ako epický žánr – tragický koniec spôsobí sociálne zaradenie lyrického subjektu, osobné nešťastie	L. Novomeský: <i>Služka</i> (beznádej a ťažký život) <i>Lež sladko chytiť v dlane raz krásu, radosť malú, a potom, potom nech prsty primknú k ústam fľašu veronálu.</i>
		villonská/francúzska balada • lyrický žánr z neskorého stredoveku (podľa F. Villona; nemá znaky novodobej balady) • 3 strofy (7 – 12 veršov); končí sa záverečným poslaním • priame oslovenie čitateľov	

Pokračuje na nasledujúcej strane.

lyricko-epická skladba	- básnická skladba/básnická poviedka, poéma, hrdinská báseň - rozsiahly veršovaný žáner s dejom a postavami; - lyrické opisy a reflexie G. G. Byron: <i>Childe Haroldova púť</i>; A. Sládkovič: <i>Detvan</i>; K. H. Mächa: <i>Máj</i>; J. Smrek: <i>Básnik a žena</i>	J. Botta: <i>Smrť Jánošíkova</i> <i>Od Tatier k Dunaju, ľudia si šepkajú:</i> <i>Ber pane, tie dane, však príde rátenie.</i> <i>Ber, vlčko, však ty to zaplatíš raz kožou!</i> <i>nezvieš skiad, iba keď zblýsne dvanásť nožov:</i> <i>„Stoj! tisíc hrmených!“ – vyskočia desiati –</i> <i>„stoj! – daj Bohu dušu a chlapcom dukáty!“</i> <i>Nad hlavou paloše, na prsiach pištole:</i> <i>„Sem , pane, tie zdrané slovenské mozole!“ –</i>
idyla/selanka	- krátky antický a klasicistický lyrickoepický žáner - ospevuje vidiecke a pastierske prostredie - prikrášľuje skutočnosť (idealizácia) - oslavuje bezstarostný život (antické ideály) - dej s postavami; lyrický opis, úvaha - sylibizmus	J. Hollý: <i>Slavín (Selanky)</i> <i>BORIMÍR:</i> <i>Už včil vím, prečo toľko o ňem reči viedli kriváňski</i> <i>Pastuchové; prečo tak veľkú jemu dávali chválu.</i> <i>Já sem síc mislel, poňeváč ňebol ešte ze starších</i> <i>Ovčákov, že lužú, bi klamať len mohli ma blázna,</i> <i>[...]</i>

Veršované epické žánre			
bájka	- veršovaný (J. Zábořský: <i>Bájký</i>) aj neveršovaný žáner (<i>Ezopove bájky</i>) - krátky príbeh s výchovným alebo satirickým zámerom a pointou - obsahuje mravné poučenie (formulované na konci alebo vyplývajúce z kontextu) - postavy: personifikované zvieratá (konajúce ako ľudia) alebo predmety; ustálené vlastnosti postáv - alegorický princíp		
epos	- rozsiahly epický útvar (starovek); často inšpirovaný bájami/mýtmí - téma: slávne boje vodcov, ich hrdinské činy... - prelínanie reálnych prvkov s bájoslovnými - epická šírka (rozvetvený, pomaly plynúci dej bez úvodu, s mnohými dejovými líniami) - retrospektívne rozprávanie - bohaté výrazové prostriedky (nahromadené epiteta, opakovanie figúry) - rozprávačská technika v epose: <i>in medias res</i> – rozprávanie uprostred deja/udalosti		
	kompozícia klasického eposu	propozícia	J. Hollý: <i>Svatopluk</i> <i>Spívam jak hroznú Svatopluk na Karolmana vědel</i> <i>Vojnu; i jak vítaz, seba aj svůj od jeho vlády</i> <i>Oslobodiv národ, nepřodlehli stal sa panovník;</i> <i>A zmúžilich velké založil královstvo Slovákov.</i>
		invokácia	Homér: <i>Odysea</i> <i>Hovor mi, Múza, o chytrom mužovi, ktorý sa veľa</i> <i>nablúdlil po šírom svete, keď vyvrátil posvätnú Trôju...</i>
	druhý epos	hrdinský rytiersky	Homér: <i>Iliada</i> <i>Ale keď Odyseus chytrý sa zdvihol, by predniesol slová,</i> <i>povstal a dolu sa díval a do zeme upíral oči.</i> <i>Nehýbal vôbec ni vpred, ni dozadu řečníckym žezlom,</i> <i>držiac ho nehybne v ruke sta nejaký člověk bez zmyslov;</i> <i>bol by si riekol, že je to buď hlúpy, buď nevrlý člověk.</i> <i>Ale keď konečne zo svojich prs hlas vypustil silný,</i> <i>z úst mu plynuli slová – tie boli sta snehov vločky –</i> <i>naozaj nebolo chlapa, čo by bol s ním zápasit' mohol.</i>
		alegorický	Dante Alighieri: <i>Božská komédia</i> <i>„[...] Sme na miestach, z nich duša nevyviazne,</i> <i>kde riekol som, že trpí strašnú muku,</i> <i>kto zmihá poklad rozumu a blaznie.“</i> <i>Povzbudivo mi potom podal ruku</i> <i>a medzi vecí tajomné a skryté</i> <i>úsmevom si ma uviedol v kraj hluku.</i>

Andrej Sládkovič: Marína (vlastný výber)

Literárny druh: **lyrika**
Literárny žáner: **básnická skladba**
Literárne obdobie: **romantizmus**

Téma: filozofická koncepcia sveta a života, oslava života, krásy – krása ako cieľ duchovného úsilia (obraz Maríny, ktorá je *centrom, živlom, nebom, jednotou* pojmu krásy); jednota subjektívneho (osobného) a objektívneho (spoločenského) – Marína, vlast, otčina (*Vlast dráhú ľubiť v peknej Maríne / Marínu dráhú v peknej otčine, / a obe v jednom objímať!*), oslava mladosti (*Mladosti vádnú, mladost je večná, / ona je v zvratoch časov bezpečná, / lebo z časov večnosť tvorí.*); motívy prírody, Sitna, mytologické postavy

Vonkajšia kompozícia: 291 strof (10- a 8-veršové)

Z diela:

vývoj vzťahu lyrického subjektu a Maríny (napr. túžba po krásе, splynutie predstavy krásy s krásou Maríny, vyznanie lásky, zjavenie sa bohyne vernosti, splynutie osamelého mladíka na brehu Hrona s lyrickým subjektom, prelínanie lásky k Maríne s láskou k vlasti, prekážky v láske, žiaľ Maríny a jej premena na vilu, znovu nájdenie milý v nadpozemskom svete, odmietnutie imaginárneho sveta, návrat k národu a poďakovanie za lásku)

Forma:

- rytmicky viazaná reč/poézia
- strofa, rým (10-veršové strofy: ABABCCDEED – striedavý, združený a obkročný rým; 8-veršové strofy: ABABCD CD – striedavý rým)
- vložené piesne
- básnické prostriedky, napr.:
 - anafora (*možno mi... / možno mi...*)
 - litotes (*nemožno mi ťa neľúbiť*)
 - básnická otázka (*A čo je mladost?*)
 - príležitostné/autorské slová (*ľúbospevný, nebosladko, kvetolúka*)

Znaky romantizmu:

- základný rozpor: spoločnosť vs. jednotlivec
- prevaha duchovného nad hmotným (materiálnym)
- vnútorný svet básnika/lyrického subjektu (autoštylizácia, autobiografické prvky)
- láska k žene, nešťastná láska
- vlastenecký cit
- jazyk ľudu (štúrovská slovenčina)
- vplyv filozofie nemeckého filozofa Hegla
- vplyv ľudovej slovesnosti (napr. Sitno, baladickosť, pieseň, jazyk)

Samo Chalupka: Mor ho!

Literárny druh: **veršovaná epika**
Literárny žáner: **hrdinská báseň**
Literárne obdobie: **romantizmus**

Téma: hrdinský boj Slovanov za svoju slobodu

Postavy:

Slovania/Sloväni – Slováci: úcta k predkom, pohostinní, udatní; túžba po mieri, slobode a rovnoprávnosti (*pána mať je neprávosť, a väčšia byť pánom*); vznešené ideály, morálni víťazi; kolektívny hrdina vyznávajúci demokratické princípy (vyjadrené množným číslom/my; vyslaní snomom, kolektívne rozhodovanie); motív pretrvovania, starobylosti, vytrvalosti a prežitia na danom území

Cár: zotročovateľ, dobyvateľ; chamtivý, agresívny, namyslený; túži po moci (vyjadrené jednotným číslom/ja)

Vonkajšia kompozícia: 172 veršov

Dej:

jednoduchá dejová línia postavená na protiklade dvoch rozdielnych ideí; príchod rímskeho cisára na územie dnešného Slovenska s cieľom podmaniť si Slovanov; tradičný obrad víťania hostí chlebom a soľou; oslava krás vlasti a nezdolnosti Slovanov; varovanie pred zneužitím pohostinnosti; nerovný boj, v ktorom sú porazení Slovania morálnymi víťazmi

Forma:

- rytmicky viazaná reč/poézia, sylabický veršový systém (13-slabičný verš, združený rým s rýmovou schémou AABB, polveršová prestávka; rytmicko-syntaktický paralelizmus)
- striedanie epických a lyrických prvkov; **epické prvky:** dramatický dej, autorská reč, pásmo postáv, dynamická skratka, gradácia deja; **lyrické prvky:** úvodný opis krajiny a slovanských poslov, charakteristika Slovanov...
- kolektívny hrdina
- citová angažovanosť autora (*A tá naša rodinka...*)
- básnické prostriedky, napr.:
 - hyperbola (*Rastom sú ako jedle, pevní ako skala...*)
 - synekdocha (*... na ktorú kročíť mieni tvoja noha*)
 - básnický prívlastok/epiteton (*smelými slovy*)
 - inverzia/obrátený slovosled (*družina neveliká*)
 - zvukomalba (*Duní Dunaj a luna za lunou sa valí...*)

Znaky romantizmu:

- idealizácia národnej histórie (námet z antických prameňov; boj Rimanov so slovanskými Limigantmi/Lemiami)
- idealizácia postavy s národnými znakmi (*Rastom sú ako jedle, pevní ako skala...*)
- schopnosť obetovať sa za ideály, za slobodu (*... a voľ nebyť, ako byť otrokom*)
- priestorová monumentalizácia (*... pevný hrad na vysokom brali*)
- vplyv ľudovej slovesnosti (ľudový jazyk, sylabický veršový systém)
- polarizácia postáv (kladné postavy slovanských poslov, záporná postava cára)

Janko Kráľ: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Literárny druh: **lyrika**

Literárny žáner: **subjektivizovaná balada**

Literárne obdobie: **romantizmus**

Téma: zobrazenie človeka, ktorý sa nechce uspokojiť so zaužívaným spôsobom života a jeho normami, túži po hrdinskom čine

Postava:

divný Janko: samotár, vnútorne nepokojný, hrdý a odvážny; nenachádza spoločnú reč s kamarátmi, rodinou, nedodržiava kresťanské zvyky, necíti si ľudí; intenzívne prežíva svetobôľ, túži po hrdinskom čine

Vonkajšia kompozícia: 3 časti

1. úvodná časť: 13-slabičný verš, bez strof
2. balada-povešť: 10- a 8-slabičný verš, strof
3. záverečná časť: 13-slabičný verš, bez strof

Z diela:

1. **úvodná časť:** subjektivizovaná časť v 1. os. sg.: lyrický hrdina vypovedá o svojich tragických životných pocitoch; idylický opis Považia, motív zbojníkov/pastierov, chlupskej spolupatričnosti (alegorický obraz štúrovskej generácie); autoštylizácia básnika; lyrický opis sviatku Vstúpenie (Nanebovstúpenie Pána); opis napätej atmosféry „pred činom“; titanizmus – Janko odchádza z domu vykonať čin, ktorý sa nikomu inému nepodaril (odkliať zakliatu pannu vo Váhu – bojovať za slobodu)
2. **balada-povešť:** ponáška na ľudovú baladu; základom je povest o zakliatej panne vo Váhu; lyrický opis polnočnej scenerie, odvážny čin Janka s tragickým koncom
3. **záverečná časť:** pastierik prináša zvest o neúspešnom Jankovom čine a o príčine neúspechu (titanizmus); alegorický princíp – smútok národa nad nezdarom v národnom boji

Forma:

- rytmicky viazaná reč/poezia, sylabický veršový systém
- lyrickoepická skladba: **epické prvky:** rozprávač, postavy; **lyrické prvky:** duševný stav postavy, úvahy, opisy prírody
- vplyv ľudovej slovesnosti:
 - zdobeniny (**ohníček, hlavička, valašôčka**)
 - opakovanie slov (anafora: **že nebudú... / že nebudú**)
 - opakovanie syntaktických konštrukcií (**ako dáki kriedlasti, čiernoperi vtáci, / ako dáki obrovia**)
 - ľudové prirovnania (**žijú ak dve halúzky**)
 - alegória (**zakliata panna** – sloboda, **Janko** – národovec)
 - symbol (**sokol** – Janko; symbol štúrovcov)

Znaky romantizmu:

- podvojný dej balady – alegória (Janko – autor)
- tajomno, symbolické prvky: noc, polnoc, búrka; čierna farba (temné vody, čierna skala, čierna zemička)
- vplyv ľudovej slovesnosti (ľudové piesne, povesti, jazyk, básnické prostriedky, sylabický veršový systém)
- subjektivizovanie ľudovej balady (autoštylizácia)
- konflikt založený na strete romantického hrdinu s realným vonkajším svetom

Ján Botto: Smrť Jánošíkova

Literárny druh: **lyrika**

Literárny žáner: **básnická skladba**

Literárne obdobie: **romantizmus**

Téma: boj za slobodu, za práva ľudu, úvahy o slobode a schopnosti obetovať sa, jánošíkovská tradícia; myšlienky o príchode spasiteľa ľudu; biblické motívy (Jakub a rebrík); pasívna národa; abra (zlapanie, väznenie a poprava Jánošíka)

Postavy:

Jánošík: symbol; ľudový hrdina s nadprirodzenými schopnosťami, predstaviteľ protifeudálneho odboja; obeť zrady; alegorická bytosť v závere (nádej pre národ)

Vonkajšia kompozícia: Úvod a 9 spevov

Vnútna kompozícia:

slabá dejová línia prerušovaná lyrickými časťami

Úvod: lyrická reflexívna báseň; forma dialógu medzi rozprávačom, slovenským národom a vlastnou/matkou; matka reprezentuje pragmatické stanovisko, drží svoje deti pri zemi, varuje ich pred utopickými víziami, povzbudzuje ich, aby prijali problémy a neodchádzali od nej; ľud reprezentuje aktívnu zložku – žiada ju (v podobe jej detí) o biele košeľe (vzkriesenie; nové ľudstvo)

1. a 2. **spev:** lyrický opis, idealizácia historickej postavy (individuálnej i kolektívnej); Jánošíkova družina v období slávy a po zlapaní Jánošíka
3. **spev:** zálospevné tóny, bezcitný čierny svet v kontraste s alegorickou postavou devy/milej (slobody)
4. **spev:** kontrast reality a túžby; väznenie a sen o slobode
5. **spev:** úvahové časti; osobná morálka Jánošíka a vlčí zákon spoločnosti
6. **spev:** obraz Jánošíka pred popravou a pasívneho ľudu
7. **spev:** spomienky na slobodný život a realita popraviska
8. **spev:** zakliata krajina po smrti Jánošíka; znovuzrodenie Jánošíka v ľudovej slovesnosti, nádej pre národ
9. **spev:** rozprávko-mytický priestor, rusalky, víly, kráľka..., svetlé farby, dúha, nový začiatok; Jánošík sa žení s kráľovnou vil – alegorický epilóg

Forma:

- rytmicky viazaná reč/poezia, sylabický veršový systém (12-slabičný verš)
- prvky ľudovej slovesnosti: časté zdobeniny, ľudové prirovnania
- symbol (**sokoli, Kráľova hoľa, Tatry**)
- alegória (**vatra** – symbol slobody; **Jánošík** – bojovník za práva ľudu; celý 9. spev)
- kontrast (tma a svetlo, realita a vízia budúcnosti)
- individuálny hrdina (Jánošík), kolektívny hrdina (horní chlapi)

Znaky romantizmu:

- druhový synkretizmus (obohacovanie lyriky o epické prvky)
- vplyv ľudovej slovesnosti (ľudové piesne, povesti, sylabický veršový systém, jazyk)
- hrdina z okraja spoločnosti (zbojník); boj za slobodu človeka a národa (titanizmus)

Časová priamka	2	Literárne druhy. Dráma	60
Vývin literatúry	5	Literárne žánre. Dráma	61
Staroveká literatúra	6	Verš a veršové systémy (Metrika)	63
Stredoveká literatúra	8	Štylizácia textu. Výrazové prostriedky	65
Humanistická a renesančná literatúra	10	Povinné diela	70
Baroková literatúra	12	Sofokles: Antigona	71
Klasicistická literatúra	14	W. Shakespeare: Hamlet	71
Preromantická literatúra	16	H. Gavlovič: Valaská škola	
Romantická literatúra	17	– mravúv stodola	72
Postromantická literatúra	19	J.-B. Poquelin/Molière: Lakomec	72
Realistická literatúra	20	J. Kollár: Předspěv	73
Premeny realizmu	22	A. S. Puškin: Kapitánova dcéra	73
Literárna moderna	23	A. Sládkovič: Marína	74
Neosymbolizmus a vitalizmus	24	S. Chalupka: Mor ho!	74
Avantgarda	25	J. Král: Zakliata panna vo Váhu	
Futurizmus, Kubizmus a kubofuturizmus	26	a divný Janko	75
Expresionizmus, Dadaizmus	27	J. Botto: Smrt' Jánošíkova	75
Poetizmus, Surrealizmus a nadrealizmus	28	J. Palárik: Zmierenie alebo Dobrodružstvo	
Katolícka moderna, Naturizmus	29	pri obžinkoch	76
Počiatky absurdnej literatúry, Sociálne		M. Kukučín: Keď báčik z Chochoľova umrie	76
angažovaná literatúra	30	J. Gregor-Tajovský: Maco Mlieč	77
Literatúra prúdu vedomia, Literatúra sci-fi	31	J. Gregor-Tajovský: Statky-zmätky	77
V tradíciách realizmu	32	B. Slančíková-Timrava: Ťapákovci	78
Socialistický realizmus, Snaha o zachovanie		I. Krasko	78
autorskej identity	33	J. Smrek	79
Literárny existencializmus, Nový román	34	R. Dilong	79
Absurdná dráma, Beat Generation		M. Urban: Živý bič	80
a Revolta	35	J. Ciger-Hronský: Jozef Mak	81
Magický realizmus, Fantastická literatúra	36	E. M. Remarque: Na západe nič nové	81
Postmoderna	37	P. Jilemnický: O dvoch bratoch,	
Súčasná slovenská literatúra	38	z ktorých prvý druhého vôbec nepoznal	82
Teória literatúry	39	M. Válek	82
Komunikačný reťazec	40	A. Bednár: Kolíska	83
Literárna komunikácia	41	M. Rúfus	83
Literatúra a jej členenie	42	L. Mňačko: Ako chutí moc	84
Literárna veda a literárna forma	43	I. Bukovčan: Kým kohút nezaspieva	84
Štruktúra literárneho diela	44	J. D. Salinger: Kto chytá v žite	85
Rozprávač. Typy rozprávača	47	J. Urban	85
Literárna postava. Typy postavy	48	M. Lasica – J. Satinský: Soirée	86
Literárne druhy. Lyrika	49	D. Dušek: Kufor na sny	86
Literárne žánre. Lyrika	51		
Literárne druhy. Epika	53		
Literárne žánre. Epika	54		

LITERATÚRA

PRE STREDNÉ ŠKOLY

9 788081 208188

